

мають суб'єкти господарювання мікропідприємництва (-0,7% у 2012 р.)

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. У великому та середньому торговельному підприємстві переважно функціонують підприємства, у той час як у малому та мікропідприємстві переважають фізичні особи-підприємці. Найбільша кількість зайнятих працівників спостерігається на середніх та малих підприємствах у галузі торгівлі. Найбільша частка реалізованих товарів та послуг у оптовій та роздрібній торгівлі припадає на середні підприємства. Середній рівень рентабельності операційної діяльності великих, середніх та малих підприємств в оптовій та роздрібній торгівлі становить 11,5%.

З огляду на ситуацію, що склалася, необхідним є розробка та впровадження заходів з метою активізації підприємницького потенціалу. На думку українського науковця М. Забедюка, вдосконалення функціонування і взаємодії великого, середнього і малого торговельного підприємства можливе за умови спрямування зусиль влади, бізнесу та громади у таких напрямках:

- підвищення ступеня насиченості території підприємницькими структурами;
- розвиток інфраструктури підприємництва;
- розвиток підприємницьких структур з переробки с/г сировини у кінцеву продукцію споживання;
- розвиток підприємництва у віддалених районах, селах;
- підвищення інноваційності малих та середніх підприємств [7, с. 187].

На думку Н. Голошубової, «потрібна структурна переорієнтація торгівлі України на досягнення оптимального співвідношення між суб'єктами господарювання (підприємствами-юридичними особами та фізичними особами-підприємцями), великим, серед-

нім і малим підприємством, видами торговельних об'єктів (магазинами, дрібнороздрібними торговельними об'єктами, у тому числі пересувними місцями продажу товарів, ринками), складськими об'єктами, посередниками оптової ланки та їх типами за розмірами та спеціалізацією» [3, с. 25].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2003. – № № 18, 19-20, 21-22. – С. 144.
2. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.dkgr.gov.ua/files/8cd09.docx.
3. Голошубова Н.О. Структурна перебудова торгівлі споживчими товарами / Н.О. Голошубова // Товари і ринки. – 2013. – № 1. – С. 16–28.
4. Діяльність суб'єктів господарювання. 2010. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2011. – 453 с.
5. Діяльність суб'єктів господарювання. 2011. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2012. – 467 с.
6. Діяльність суб'єктів господарювання. 2012. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К. – 2013. – 840 с.
7. Забедюк М.С. Активізація підприємницького потенціалу як фактор розвитку бізнес-середовища / М.С. Забедюк // Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент : зб. наук. пр. / Луц. нац. техн. ун-т. – 2012. – № 9 (2). – С. 183–188.
8. Олександренко І.В. Методичні підходи до діагностики ефективності діяльності підприємства / І.В. Олександренко // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 126–136.
9. Трішкіна Н.І. Проблеми і перспективи розвитку оптової торгівлі в Україні / Н.І. Трішкіна // Університетські наукові записки – 2010. – № 3 (35). – С. 229–234.
10. Шимко О.В. Розвиток конкуренції у сфері торгівлі як необхідна умова ефективного функціонування споживчого ринку / О.В. Шимко // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси : зб. наук. пр. / Луц. нац. техн. ун-т. – 2012. – № 9 (3). – С. 461–470.

УДК 334.021:504.03

Бережна М.В.
аспірант кафедри економіки підприємства
Національного гірничого університету

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена дослідженню сучасного підходу до законодавчого регулювання екологічної відповідальності підприємств. Проаналізовано закордонний та вітчизняний досвід в цій галузі. Розглянуто механізми реалізації екологічних принципів діяльності суб'єктів підприємницької діяльності. Запропоновано засоби удосконалення системи екологічного регулювання як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

Ключові слова: регулювання, законодавство, механізм, екологізація, природокористування, екологічний принцип.

Бережная М.В. АНАЛИЗ МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ.

Статья посвящена исследованию современного подхода к законодательному регулированию экологической ответственности предприятий. Проанализированы зарубежный и отечественный опыт в этой области. Рассмотрены механизмы реализации экологических принципов деятельности субъектов предпринимательской деятельности. Предложены средства совершенствования системы экологического регулирования как на государственном уровне, так и на уровне предприятия.

Ключевые слова: регулирование, законодательство, природопользование, экологизация, механизм, экологический принцип.

Berezhna M.V. ANALYSIS OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY OF ENTERPRISES.

The article investigates the current approach to legal regulation of environmental responsibility of business. Analysis of foreign and domestic experience in this field is given. The mechanism of implementing environmental principles of business entities is explored. The ways to improve a system of environmental regulation both at the state level and at the enterprise level are proposed.

Keywords: regulation, legislation, greening, mechanism, natural resources, environmental principles.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності стимулювання екологічної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності, інституційне забезпечення державного управління у сфері охорони довкілля є нагальною потребою. Відомо, що створення оптимальної бази державного регулювання не дає гарантій дотримання його вимог природокористувачами. Головне і найскладніше завдання – змусити працювати законодавчо закріплені механізми, сформувавши для цього інституційний, організаційно-фінансовий, економічний та інші засоби впровадження. Саме цей елемент завжди був слабким місцем еколого-економіко-правової системи України і до сьогодні потребує ґрунтовного перетворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погіршення екологічної ситуації призвело до того, що, починаючи, з кінця ХХ ст. питання взаємодії економіки та екології, передусім обліку екологічного чинника при здійсненні виробничо-господарської діяльності, стали об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців, в тому числі Р. Коуза, М. Медоуза, С.Н. Бобильова, В.І. Данилова-Данильяна, Є.В. Мішон, О.Е. Медведєвої, А.Ш. Ходжаєва та ін. Дослідження галузевих принципів права і законодавства, зокрема, екологічного права і законодавства здійснено в працях В.Б. Авер'янова, В.І. Андрейцева, С.О. Боголюбова, М.М. Брінчука, А.П. Гегмана, О.Л. Дубовик, Б.В. Єрофєєва, М.І. Козиря, О.С. Колбасова, В.М. Комарницького, В.В. Костицького, М.В. Краснової, Н.Р. Малишевої, В.В. Петрова, В.К. Попова, Ю.С. Шемшученка, О.С. Шестерюка, М.В. Шульги. Питаннями державного управління в сфері екології присвячені праці таких вчених, як О.С. Заржицький, Р.П. Іванух, Б.К. Данілішин, Р. Кромер. Проте мало дослідженнями залишаються механізми удосконалення державного регулювання в цій сфері, а також безпосереднє стимулювання екологічної відповідальності підприємств.

Невирішені раніше питання. Відповідний законодавчо закріплений економічний механізм екологічного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності виявив свою неефективність. Принцип цільового використання коштів, що надходять від екологічних податків та платежів, не дотримується. Акумуляовані кошти мають складну структуру розподілу між місцевими і державним бюджетам, а також між фондами охорони навколишнього природного середовища. Складною є система фінансування природоохоронних заходів як з спеціальних фондів, так і, особливо, із загального фонду держбюджету.

Постановка завдання. Незважаючи на те, що екологічні важелі починають поступово впроваджуватись в різні сектори економіки України, ще й сьогодні господарське, адміністративне, фінансове та інші галузі законодавства не повною мірою ув'язані з екологічним, а головне – не завжди в них містяться механізми, які забезпечують впровадження екологічних чинників. Таким чином, метою дослідження, викладеного в даній статті, є аналіз наявних сьогодні механізмів державного регулювання екологічної відповідальності підприємств, зв'язок із сучасною міжнародною практикою та пошук шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із сучасним закордонним підходом до розуміння екологічної відповідальності остання трактується як ініціатива, що виходить далеко за рамки діючих нормативно-правових актів та розпорядчих документів органів влади у відповідній галузі. Так, створення

зелених офісів, енергозбереження, використання альтернативних видів палива, екологічне звітування перед громадою є не тільки і не стільки вимогою держави, а власним починим іноземних підприємств. Наприклад, широко використовується диференційоване оподаткування в залежності від «екологічної сприятливості» продукції. При цьому концепція регулюючого оподаткування повинна враховувати інтереси місцевих виробників, тобто розроблятися з таким розрахунком, щоб окремі підприємства або навіть у цілому господарство якоїсь країни не виявилися протягом тривалого періоду в невідгідному положенні в порівнянні з конкурентами.

На жаль, українські реалії потребують більш жорсткого державного регулювання в галузі екологічної відповідальності підприємств. Це пояснюється, в першу чергу, низьким рівнем мотивації бізнесу, адже законодавством не регламентується надання пільг та преференцій так званому «зеленому» виробництву. Податкові важелі включають до кола своїх інструментів лише різного роду збори та штрафи. Таким чином, перевага надається методу «кнути», тобто покарання за порушення норм і вимог, в той час як позитивному стимулюванню увага не приділяється взагалі.

Одночасно слід відмітити низький рівень свідомості бізнесу в галузі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) загалом, і, зокрема, в сфері екологічної відповідальності. Так, в Дніпропетровській області, лише 26,9%, підприємств погоджуються з тим, що бізнес повинен брати участь в рішенні соціальних та екологічних проблем суспільства, при чому абсолютно певнені в цьому лише 7,7%, в той час як 21,6% повністю проти такого твердження.

Переконавання в тому, що держава повинна сама вирішувати соціальні проблеми, однаково характерно як для великих підприємств, так і для дрібних. Слід відмітити, що частка підприємств, які вважають, що бізнес повинен брати участь у рішенні соціальних і екологічних проблем суспільства, набагато вища серед компаній державної форми власності, порівняно з приватними підприємствами [1, с. 10-11].

Незважаючи на досить складну екологічну ситуацію в Україні і Дніпропетровській області зокрема, сьогодні основоположним в цій сфері стає превентивний підхід до природокористування. Превентивний захист навколишнього середовища носить випереджальний характер і спрямований на пом'якшення негативного впливу суб'єктів господарювання на навколишнє середовище. Функціонування механізму превентивного захисту довкілля характеризує динамічна модель, яка ґрунтується на програмах розвитку галузей економіки регіону, екологічних інвестиціях в об'єкти природоохоронного значення, а також екологічному бізнесі, розвиток якого здійснюється за підтримкою місцевих органів влади. Найбільш вагомими елементами цієї моделі можуть бути відповідна законодавча база, фінансові інвестиції, органи управління і місцевого самоврядування, які реалізують природоохоронні програми [2, с. 935].

Для створення та подальшого успішного функціонування механізму екологічної відповідальності підприємств доцільно більш детально проаналізувати наявну законодавчу базу в галузі природокористування. Так, основними міжнародними законодавчими актами в цій сфері є: Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку ООН від 14.06.1992, Цілі розвитку тисячоліття, Глобальний договір ООН, Серія стандартів ISO 14000, поста- нова ЄС про екоменеджмент й аудит.

У міру розвитку екологічної політики розширився перелік наявних засобів охорони довкілля. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля, в Європі було впроваджено цілу низку правових інструментів охорони довкілля:

- LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту. LIFE спрямований на сприяння розвитку, впровадженню та оновленню екологічної політики та законодавства Співтовариства;

- угоди про охорону довкілля: покращення екологічних аспектів діяльності підприємств та впровадження методів сталого виробництва шляхом заохочення добровільних заходів та угод щодо охорони довкілля згідно з Програмою 6АЕР;

- екологічні мита та податки: сприяння застосуванню державами-членами фіскальних інструментів підвищення ефективності екологічної політики та забезпечення використання екологічних мит та податків у відповідності до законодавства Співтовариства;

- програма підтримки НУО, що діють у галузі охорони довкілля;

- Integrated product policy (Інтегрована виробнича політика): Комісія представляє стратегію укріплення та зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з виробництвом, з метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення відповідних питань;

- Європейське Агентство з питань довкілля: забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля;

- еко-маркування продукції: еко-маркування має на меті рекламування продукції зі зменшенням негативним впливом на довкілля (порівняно з іншими продуктами тієї самої групи);

- система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS): Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS) спрямована на забезпечення постійного вдосконалення ефективності екологічної діяльності європейських організацій (через СЕМ), а також забезпечення громадськості та зацікавлених сторін відповідною інформацією;

- оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних державних та приватних проектів;

- оцінка екологічних наслідків впровадження планів та програм: проводиться з метою сприяння включенню екологічних аспектів на етапах розробки та ухвалення планів та програм;

- екологічні перевірки – мінімальні критерії: забезпечення більшої відповідності, а також більшої однастайності у застосуванні та впровадженні законодавства Співтовариства щодо охорони довкілля шляхом надання мінімальних критеріїв організації, проведення, пост-контролю та опублікування результатів екологічних перевірок в усіх державах-членах;

- Європейський реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин (PRTR): покращення громадського доступу до інформації про стан довкілля, й у такий спосіб, сприяння запобіганню та зменшенню забруднення у довгостроковій перспективі.

Починаючи з 1991 р., система державного управління охороною довкілля в Україні чотири рази підлягала реформуванню. Зміни стосувались як назви центральних органів виконавчої влади спеціальної компетенції, на які в різні періоди покладалось здійснення управлінських функцій у відповідній сфері, так і їх структури та функцій. Багато разів пере-

розподілялись повноваження між різними ланками державного управління. Змінювалось кадрове, матеріально-технічне, фінансове та інше забезпечення відповідної управлінської діяльності.

Законодавство України про охорону навколишнього середовища сьогодні включає: Конституцію України, відповідні галузеві кодекси (Водний, Земельний, Повітряний, Лісовий, Кодекс про надра), близько 40 законів, серед яких «Про охорону навколишнього середовища», «Про екологічну експертизу», «Про екологічний аудит», «Про природно-заповідний фонд країни», «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про енергозбереження», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та ін. [3, с. 212-213].

Стосовно юридичної відповідальності в Україні, за екологічні правопорушення в застосовуються 4 види юридичної відповідальності: дисциплінарна, адміністративна, кримінальна, майнова (відшкодування шкоди, спричиненої правопорушенням – англ. «liability»). Особливістю правової системи України є те, що всі норми про юридичну відповідальність згруповані в спеціальних кодифікаційних актах: про адміністративну відповідальність – в Кодексі України про адміністративні правопорушення, про кримінальну – в Кримінальному кодексі України, про дисциплінарну – в Кодексі України про працю. Основи застосування майнової відповідальності – в Цивільному кодексі України.

Сьогодні залишається невирішеним питання щодо прийняття Екологічного кодексу України (ЕКУ). У переважній більшості науковці схильні до прийняття ЕКУ, але конкретні сфери регулювання залишаються дискусійними. Проблемним залишається питання щодо об'єму кодифікації. Ці питання повинні пройти ґрунтовне наукове обговорення [4].

Що стосується екологічного податку, то його запровадження у 2011 році не принесло суттєвих змін в механізм реалізації принципу «забруднювач платить». Таке становище пов'язане з кількома причинами. Не всі нормативи відрухувань законодавством чітко визначені. Механізм розрахунків податків за забруднення навколишнього середовища залишається складним. Недостатньо ефективна система контролю достовірності звітних даних природокористувачів. Останній не зацікавлений ні у відрухуванні коштів у екологічні фонди, ні в реалізації природоохоронних заходів, оскільки економічний механізм природокористування має переважно фіскальну спрямованість. А елементи цього механізму, які передбачають пільги щодо кредитування (надання безпроцентних чи пільгових кредитів) і оподаткування (зниження податків чи звільнення від них), не знайшли поки що послідовного правового розвитку. Система потребує коригування, зокрема, спрощення для більш ефективного застосування суб'єктами господарської діяльності, зниження витрат на забезпечення її функціонування [5]. Наприклад, фіскально нейтральна податкова реформа, що частково переносить базу оподаткування з праці (фонду заробітної плати) на споживання природних ресурсів та шкідливі викиди і відходи, має стати ключовим моментом структурної перебудови і вже почалася в індустріально розвинених країнах ЄС, передусім в Німеччині, Данії, Швеції та Нідерландах [6, с. 301].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, варто підкреслити, що важливою тенденцією останнього десятиріччя в Україні стало впровадження екологічних чинників у регулювання різних видів, секторів господарської, управлінської та іншої діяльності. В законодавстві цей процес позначився як екологізація інших галузей законодавства, зокрема господарського, адміністративного, фінансового та іншого. У цьому контексті найбільш показовими є Закони України «Про мисливське господарство та полювання» (2000 р.), «Про туризм» (1995 р. в редакції 2003 р.), ряд законів, що регулюють містобудівну та проектно-будівельну діяльність, а саме: «Про основи містобудування» (1992 р.), «Про планування і забудову територій» (2000 р.), «Про Генеральну схему планування територій України» (2002 р.).

Суттєвою в плані адаптації до міжнародних стандартів навколишнього середовища є реалізація інноваційної еколого-економічної політики, зокрема таких її складових, як «торгівля квотами на викиди» і «еко-трудова податкова реформа» – економіко-правових інститутів, спрямованих одночасно на створення робочих місць та збереження довкілля [7].

Механізми екологічного регулювання мають бути гнучкими, тобто давати можливість диференційовано підходити до об'єкта регулювання й різних екологічних ситуацій, а також до визначення міри жорсткості

регулювання. Ці механізми не виключають, а навпаки, передбачають надання державної допомоги підприємствам, зокрема на технічне переозброєння. Це дає задовільні результати щодо головного критерію економічної ефективності регулювання – величини питомих витрат для скорочення викидів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Якісне дослідження методів впровадження КСВ в Україні (під редакцією А.Н. Тимофєєвої) / К. – 2005-2012 рр. – 362 с.
2. Пашенцев О.І. Теоретичні підходи до формування принципів вищезазначеного захисту довкілля в контексті економіки природокористування / О. І. Пашенцев // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 245. – С. 933–939.
3. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУП, 2009. – 520 с.
4. Проект Екологічного кодексу України [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=17281.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17> – (нормативні директивні правові документи).
6. Позняк Е., Ільїна Н. Круглий стіл з проблем систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України // Право України. – 2011. – № 4 – С. 296–305.
7. Bounds A. Environment: Going green [electronic resource] / Andrew Bounds//Financial Times. – 2012. – Available at : <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/5c122b6a-fbc2-11e1-87ae-00144feabdc0.html>.

УДК 311.1

Берідзе Т.М.
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
Криворізького економічного інституту
Криворізького національного університету*

ФОРМУВАННЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Стаття присвячена визначенню інтегрального показника, який може позиціонуватися на матриці конкуруючих підприємств гірничорудного комплексу. Для проведення ефективного моніторингу необхідно оптимізувати поле спостереження. Використання інтегрованих показників дозволить визначити економічний стан підприємства, його конкурентний статус, що забезпечить використання дієвих управлінських рішень.

Ключові слова: моніторинг, інтегральний показник, управління, конкурентоспроможність.

Беридзе Т.М. ФОРМИРОВАНИЕ МОНИТОРИНГА ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СИСТЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена определению интегрального показателя, который может позиционироваться на матрице конкурирующих предприятий горнорудного комплекса. Для проведения эффективного мониторинга необходимо оптимизировать поле наблюдения. Использование интегрированных показателей позволит определить экономическое состояние предприятия, его конкурентный статус, что обеспечит использование действенных управленческих решений.

Ключевые слова: мониторинг, интегральный показатель, управления, конкурентоспособность.

Beridze T.M. FORMATION OF MONITORING OF ECONOMIC STATUS COMPANIES AS A COMPONENT OF STRATEGIC MANAGEMENT

Article is devoted to the definition of the integral index, which can be positioned on a matrix of competing companies mining complex. For effective monitoring is necessary to optimize the field of view. The use of integrated indicators will determine the economic condition of the company, its competitive status that will ensure the effective management decisions

Keywords: monitoring, integrated index management, competitiveness.

Постановка проблеми. Перехід українських гірничорудних підприємств до стратегічних інструментів планування і контролю передбачає удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управлінського процесу. Управління як домінуюча

стратегія розвитку українського промислового бізнесу на теперішній час поступово відходить на другий план, і все більше підприємств розглядає стійкий розвиток в якості стратегічної мети конкурентної поведінки. Існуючі методи фінансового, управлінсько-